

My Lai heeft een zondaar nodig

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 1
17 januari 1970**

Hoofdredacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**H. Mozes, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof**

**Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen
Paulus Buyslaan 23 Amersfoort
Telefoon 03490-16474**

**Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht**

Advertentietarieven op aanvraag

**Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname
en de Antillen f 11,-
overige landen f 13,50
Losse nummers f 0,50**

Humanisten in tel bij komende volkstelling (pag. 3)

Meningsuiting mag geen delict worden (pag. 3)

J. L. Sluiter: Descartes (pag. 4)

R. de La Rie: Dag Jan, dag Anton (pag. 6)

Het drama dat zich op 16 maart 1968 in het Zuidvietnamese dorpje My Lai heeft afgespeeld is allang voltooid. De 109 mensen (of 120? of meer?) die er door Amerikaanse soldaten zijn afgemaakt, kunnen worden opgeteld bij de 300.000 doden die er volgens senator Kennedy onder de burgerbevolking al sinds het begin van de oorlog zijn gemaakt. Ze zijn niet meer tot leven te wekken. Het bloedbad van My Lai zou vergeten zijn als het in november van het vorig jaar niet opgerakeld zou zijn. Nu heeft het drama een nasleep, zoals dat heet. Er is een Barbertje, die moet hangen.

Het werkelijk angstaanjagende van My Lai is nog niet eens de slachtpartij, doch de reacties die er in de VS op volgden. Reacties die werkelijk de indruk vestigen dat de hele zaak een incidenteel karakter had. Er werden van verschillende zijden onderzoeken gelast. Of het iets bijzonders betrof. Terwijl in diezelfde maand november een tweede luitenant in Zuid-Vietnam nog verklaarde dat in de omgeving van My Lai nog tot oktober dorpen waren platgebrand. 'Eind oktober vernietigden we 13 dorpen binnen een week,' zei hij. Een kolonel bevestigde dat: 'Dat platbranden is bedoeld om de dorpen aan de Vietcong te onttrekken. Het maakt deel uit van het 'pacificatie-programma'.' James Reston wees er tegelijkertijd in de New York Times op dat My Lai in een vogelvrije zone lag, en hij vroeg zich af waarom er niet evenveel drukte wordt gemaakt over de bombardementen in die zones van B-52 bommenwerpers met napalm, waarvan de uitwerking nog zoveel verschrikkelijker is.

Merkwaardig, die gigantische publiciteit over dat ene dorpje, waar zich verschrikkingen hebben afgespeeld. Merkwaardig de tolerantie waarmee het naamloze massale doden wel wordt geduld. Zeggen de 300.000 doden waarover Kennedy spreekt niet méér dan 109 'officiële' slachtoffers van een gehucht? Waarschijnlijk niet. De publieke opinie raakt in beroering door de ooggetuigenverslagen, de foto's die normaliter op de kranteredacties terzijde worden gelegd, maar nu, in deze 'context' opeens wel mogen.

De hele publiciteit rond deze affaire is hoogst onzinnelijk, niet omdat ze bestaat, maar omdat ze *opeens* bestaat. Al meer dan vier jaar duurt deze oorlog, en systematisch

werden gruwelijke berichten (uitgezonderd die over vijandelijke daden) terzijde geschoven als 'oncontroleerbaar', 'propagandistisch getint' of zelfs ronduit 'onwaar'. En sinds mensenheugenis bestaat oorlog, maar als het ergens geldt, dan is het hier: je moet het meegemaakt hebben om te weten wat het is. Toch is er meer: Je moet het *willen* weten, om de verschrikking bij benadering te voelen.

Het gevaarlijkst zijn mensen als de Republikeinse senator Robert Friffin, die rondbazuint dat de pers moet laten uitkomen dat My Lai een uitzondering is. Want zij ontkennen met dergelijke uitspraken de werkelijkheid van de oorlog. Wat willen zij hun gehoor doen geloven? Dat het wel meevalt? Dat standrecht op het slagveld een uitzondering is? Dat een dode vijand iets anders is dan een dood mens? Dat folteringen en zware mishandeling toegestaan is, mits het in het eigen belang is? Dat een oorlog 'volgens de spelregels' een normale oorlog is?

De kern van de huidige onrust schuilt in de hypocrisie die het verschijnsel oorlog altijd begeleid heeft: het beeld van het front dat zijn diepte verloren heeft als het het thuisfront bereikt. De oorlog die wij anders willen ervaren dan hij is: beledigend voor de menselijke waardigheid. De keuze tussen een militante en een passivistische houding dient ieder voor zich uit te maken. Een oordeel daarover uit te spreken hoort in deze regels niet thuis. Wel: de consequentie van een eenmaal ingenomen standpunt. Als een volk verkiest de wapens op te nemen is het onwaarschijnlijk dit wapengekletter te hullen in een ideologisch waas. Een ideologie kan de drijfveer van een oorlog zijn, het is niet het gezicht. Dat gezicht is, altijd hetzelfde en zij die het willen laten zien vinden ons niet thuis.

Wie gelooft dat een oorlog menselijk kan zijn bedriegt zichzelf. Voor militaire strategen zijn mensenrechten en beschermende conventies meestal hinderlijke obstakels die een weg naar de overwinning bemoeilijken. Voor de thuisblijvers zijn diezelfde mensenrechten de strohalmen waar het geweten zich aan vastklampt. Als ze vertrappt worden is de illusie weg en staan we in de kou. Het vuur waarmee we anderen als dader aanwijzen zal ons verwarmen.

(cv)

KRITISCH ALLERLEI

Staatjes

Volgend jaar komt er in Engeland een nieuwe onderwijs-wet en enkele buitenkerkelijke organisaties (zoals de National Secular Society en de Humanist Teachers' Association) ijveren om gelijktijdig een einde te maken aan de manier waarop met godsdienst-onderwijs wordt omgesprongen op de lagere school. Want wat nu nog steeds kan gebeuren verhaalt een brochure van de National Secular Society, getiteld: Religious Discrimination in Schools. Enkele frappante staatjes:

Een meisje op een lagere school, die zei dat ze humaniste was en niet bij de godsdienstlessen wilde zijn, werd door haar onderwijzer, voor de klas, 'heiden' genoemd. In tranen moest ze mee naar het hoofd van de school, die haar eveneens als 'heiden' kwalificeerde. De onderwijs-inspectie van Essex, waar dit geval zich afspeelde, stemde tenslotte erin toe de schoolhoofden te wijzen op de vrijheid van de ouders om hun kinderen de lessen niet te laten volgen, maar de inspectie weigerde dit zelfde ook aan de ouders te vertellen.

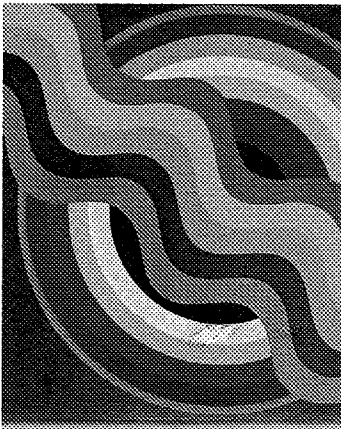
Een ervaren onderwijzer, pas aan een nieuwe baan begonnen, weigerde de dagelijkse morgendienst bij te wonen. Het hoofd zei hem daarop dat als hij dit eerder gezegd had, hij niet eens aangenomen was. Nu werd hem te verstaan gegeven iedere morgen maar buiten de deur van de aula te wachten...

Strekking van de brochure: godsdienstvrijheid is ver te zoeken als de wet elk schoolhoofd dwingt de godsdienst te onderhouden en als de scholen de kinderen dwingen zich hierbij neer te leggen. 'We zijn ervan overtuigd dat de meeste christenen en humanisten heftig zouden protesteren als ze wisten dat jonge kinderen de dupe zijn van zulke discriminerende behandelingen; alleen vanwege hun geloof of dat van hun ouders.'

Somber

De VPRO hangt het zwaard van Damocles boven het hoofd. Een uitgelekt en door De Gooi- en Eemlander gepubliceerd (10/12) onderzoek naar de kijkdichtheid op de donderdagavond (de vaste VPRO-avond) wijst uit dat van de helft der tv-bezitters, die op zo'n avond voor de buis te vinden is (50 %), er slechts zo'n 4 % naar de VPRO kijkt. De andere 46 % geeft de voorkeur aan de tv-toto, de Dief van Washington en meer van dat TROS-vertier. Deze cijfers zijn in tweeërlei opzicht ont-hutsend. In de eerste plaats blijkt hoe wankel de positie van de

VPRO is en hoe hun bescheiden pretentie ('programma's voor een minderheid') eigenlijk nog te pretentius klinkt. Ten tweede: tv-kijkend Nederland heeft meer behoefte aan een onbenullig totospelletje en een detective-filmpje dan aan een documentaire over Mao Tse Toeng. Dat is niks nieuws natuurlijk, maar misschien wel de preciese verhouding: resp. 36,9 % en 41,7 % tegen 4,9 %. 'Berichten uit de samenleving' haalt zelfs niet meer dan 2,2 %. Reclame wordt in Mens en Wereld doorgaans slechts gemaakt op de achterzijde. Vandaar op deze plaats alleen deze opwekking: een gemiddeld kijkcijfer van 4 of daaromtrent kan niet duurzaam zijn. Men denke zich op tijd in wat het betekent als die 4 de andere 46 aanvult tot de volle 50.

Onderwijs

Het gebulder van vliegtuigen en het lawaai van rijksweg 6, dat lesgeven op de Burgemeester Amersfoordtschool in Badhoevedorp tot een ergernis van het eerste soort (om niet te zeggen een onmogelijkheid) maakte, kan natuurlijk niet worden tegengegaan. Niettemin vond de raad van Haarlemmermeer dat er iets gedaan moest worden. Een advies van TNO om een 'scherm' te leggen tussen de rijksweg en de school werd van de hand gewezen, vanwege de hoge kosten. Besloten werd tot een goedkopere oplossing. Voor 20.000 gulden worden nu enkele klassen geluidsdicht gemaakt en in één lokaal zal een koptelefooninstallatie worden geplaatst. Getracht zal worden het rijk een deel van de kosten te laten vergoeden, omdat de school er eerder was dan de weg.

Lukt dit allemaal, dan is de toekomst van het onderwijs tenminste veiliggesteld. Wie het in zijn hoofd haalt een razende snelweg, een nieuwe startbaan van een

vliegveld of een andere bron van geluidshinder dicht bij een school te projecteren, kan gerust zijn gang gaan. Het hoe en waarom wordt de kindertjes wel per koptelefoon uitgelegd.

Drie op de honderd

Elk jaar groeit het aantal verkeersdoden en -gewonden in 19 Europese landen met 5 tot 10 procent. Het totale aantal doden per jaar heeft thans de 100.000 overschreden. Het aantal gewonden (moeilijker te controleren, daar deze niet alle op dezelfde wijze geregistreerd worden) beloopt tussen de twee en drie miljoen per jaar. Een half miljoen ervan loopt zo ernstig letsel op dat een langdurig ziekbed en/of gehele of gedeeltelijke invaliditeit hun deel wordt. Verder wordt ook de verhouding tussen ernstig- en lichtgewonden van jaar tot jaar ongunstiger.

Het perspectief dat deze (aan een rapport van de Wereld Gezondheids Organisatie ontleende) cijfers oplevert is het volgende: van elke honderd baby's die in Europa geboren worden zullen gemiddeld drie te eniger tijd bij een verkeersongeval omkomen.

Vondst

Paus Paulus heeft eindelijk bekend gemaakt waar de huidige onrust vandaan komt. Op zijn algemene audiëntie van 3 december j.l. weet hij de verscheurdheid in de kerk aan 'het mode-verschijnsel van het sociologisch onderzoek'. De sociologen, meent de Heilige Vader, bieden dit aan met de gestrengheid van een methode welke geheel positief en weten-

schappelijk schijnt te zijn en met het gezag van statistieken. Daarom hebben de resultaten van een studie de neiging beslissend te worden... het feit wordt wet. Maar voor ons, aldus de paus, die onderdanen zijn van het Koninkrijk Gods, zullen de sociologische onderzoeken getoetst moeten worden aan andere en hogere criteria, zoals de eisen van de geloofsleer en de strekking van het evangelie. Dit is een opwindende vondst: sociologie mag in de rooms-katholieke kerk niet toegepast worden; wel aangepast. Opgepast!

Pikante details

Wie een minderjarige vrouw schaakt kan 9 jaar gevangenisstraf krijgen. Wanneer men haar toestemming heeft, kan dat 3 jaar schelen.

Op vrouwenhandel (zonder leeftijdsgrens) en handel in minderjarige jongens staat maximaal 5 jaar gevangenisstraf.

Een wettelijke vertegenwoordiger van een minderjarige kan eisen, dat het door de minderjarige verdiende loon aan hem wordt uitbetaald.

Een meisje van 16 jaar mag met toestemming van haar ouders trouwen en wordt daardoor meerderjarig, maar ze mag nog steeds niet naar een film van boven de 18.

Een jongen van 18 jaar mag een natuurlijk kind erkennen, maar tot zijn 21ste kan hij alleen met toestemming van zijn ouders of voogd een paspoort aanvragen.

(Uit: Nog groen achter de oren? Discussiekrant van de actiegroep Leeftijdsgrenzen.)

Te vroeg

Je legt je neer
Als woord voor die levenswijs
Die naar de ochtend zoekt.
Maar nu hoort niemand het.
Je bent gevallen. Passanten
Stappen op je nek.
Trappen op je. Zeker.
Men treedt op de jonge loot als op de straat.

Te laat

De pool bereiken
Voor de prijs van het leven
Door ijs, door vorst, door nacht,
Door onderwereld en verschrikking
Met laatste krachten,
Om vast te stellen, dat een ander
Reeds daar was.
Hul je dan in een witte orkaan,
Zoals Scott in Antarctis
En laat je door de sneeuw begraven.

LEOPOLD STAFF (1878-1957)

humanisten in tel bij komende volkstelling

Na de volkstelling die eind van dit jaar in ons land zal worden gehouden zal het voor het eerst mogelijk zijn een redelijke indruk te krijgen van het aantal mensen dat zich bewust 'humanist' wil noemen. Daardoor kan dan een einde komen aan de onduidelijkheid, ontstaan door het feit dat eenderde van de bevolking zich 'onkerkelijk' noemt en slechts zo'n dikke vijftienduzend mensen lid zijn van het Humanistisch Verbond. Het is van meet af aan duidelijk geweest dat het Humanistisch Verbond een grotere groep vertegenwoordigt dan het totaal van haar leden, maar hoe in dit opzicht de verhouding ligt is even lang onderwerp van discussie geweest.

Bij de komende telling zal de volgende vraagstelling worden gehanteerd: 'Welke is zijn/haar kerkelijke gezindte?'

Nederlands-Hervormd	o
Rooms-Katholiek	o
Gereformeerde Kerken	o
Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)	o
Geen	o

Indien een andere gezindte of humanist, dit volledig en nauwkeurig aangeven.
Toelichting:
'Men vermeldde het kerkgenootschap of de godsdienstige gemeenschap, waartoe men krachtens doop, belijdenis of anderszins behoort of waartoe men bepaaldelijk gerekend wenst te worden. Behoort men niet tot een kerkgenootschap of enige godsdienstige gemeenschap of wenst men bepaaldelijk daartoe niet meer gerekend te worden, dan plaatse men hetzij een streepje in het vakje onder de aanduiding 'geen godsdienst' of men vermeldde aan de achterzijde van de ponskaart de aanduiding 'humanist'; dit laatste indien men bepaaldelijk als zodanig gerekend wenst te worden. Voor minderjarigen bepaalt

het gezinshoofd de invulling met inachtneming van het bovenstaande.'
Deze veranderde vraagstelling en toelichting is mede het gevolg van druk op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vanuit het Humanistisch Verbond. In augustus 1967 schreef het HV een brief aan het CBS, naar aanleiding van de toen ontworpen toelichting voor de volkstelling van dit jaar (al in 1959 was zonder resultaat gecorrespondeerd over de telling van 1960). Het nieuwe ontwerp had dezelfde strekking als het bovenstaande, hoewel de zinsnede betreffende de mogelijkheid van de aanduiding 'humanist' nog geheel ontbrak. Het HV maakte bezwaar tegen het gebruiken van de doop als criterium voor het wel of niet behoren tot een kerkgenootschap, alsmede tegen het gebruik van het woord 'bepaaldelijk'. Het CBS wees deze wensen schriftelijk af, met als argument dat het slechts ging om het formele lidmaatschap en dat het in verband met de vergelijkbaarheid van de verschillende volkstellingen gewenst is zo weinig mogelijk te veranderen in de definities. In augustus van het vorig jaar ontving het HV, op verzoek, van het CBS de tekst van de vraagstelling voor 1970. Daaruit bleek dat het woord 'humanist' toch was opgenomen. Op het in mei vorig jaar gehouden congres van het Humanistisch Verbond werd een motie aangenomen, waarin werd aangedrongen op zoveel mogelijk voorlichtingsactiviteiten bij de komende volkstelling, ter bevordering van een juiste invulling van de vraag naar de godsdienstige of levensbeschouwelijke gezindte. Zulke activiteiten zijn nu in voorbereiding. De voorlichtingssecretaris van het verbond, dr. R. van Kamp, werkt aan een plan als in de congresmotie bedoeld is. Verder wordt in de week voor de volkstelling een t.v.-programma uitgezonden. Het Humanistisch Verbond zal er krachtig naar streven dat in dit programma ook zijn zienswijze tot uitdrukking komt.

meningsuiting mag geen delict worden

Binnenkort kan in de Tweede Kamer de behandeling worden verwacht van een wetsontwerp inzake uitvoering van het internationale verdrag over de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie. Deze voorziening wordt door het Humanistisch Verbond toegejuicht, maar er is scherpe kritiek op een bestanddeel van het wetsontwerp, waarin behalve rassendiscriminatie ook godsdienst en levensovertuiging onder de hoede van de strafrechter worden gebracht. De kritiek is vervat in een brief die het hoofdbestuur aan de leden van de Tweede Kamer heeft gestuurd.
'Voorgesteld wordt', zo schrijft het hoofdbestuur, 'het in artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht omschreven strafbare feit te vervangen door een nieuw delict, bestaande in het zich in het openbaar opzettelijk beledigend uitlaten over een groep mensen wegens hun ras, hun godsdienst of hun levensovertuiging. Aldus wordt niet volstaan met het weren van rassendiscriminatie, zoals men in het kader van het verdrag zou voorstellen, maar wordt - en dit geldt ook voor de voorgestelde artikelen 137 d en 137 e - hieraan een uitbreiding gegeven door ook de godsdienst en de levensovertuiging op overeenkomstige wijze onder de hoede van de strafrechter te brengen. Blijkens het Voorlopig

Verslag wordt met deze uitbreiding vooruitgelopen op een nog niet tot stand gekomen verdrag inzake de uitbanning van godsdienstige onverdraagzaamheid. Een reële motivering daarvan ontbreekt echter volledig zowel in de Memorie van Toelichting als in de Memorie van Antwoord'.
Van de voorgestelde nieuwe strafbepalingen verwacht het Humanistisch Verbond slechts een negatief effect, omdat ze velen het gevoel zullen geven dat ze slechts dienen als middel om het uiten van ongewenste meningen tegen te gaan. Ze brengen immers de mogelijkheid mee van een verder gaande ingreep van het openbaar ministerie en van de strafrechter. Terwijl thans ieder in beginsel vrij is zijn mening t.a.v. godsdienst en levensovertuiging te uiten, mits hij dit niet opzettelijk in een voor een bevolkingsgroep beledigende vorm doet, brengt het voorstel mee, dat straks een dergelijke meningsuiting ook naar de inhoud een strafbaar feit is, ja zelfs een misdrijf kan opleveren.

De brief eindigt met een verzoek aan de kamerleden het wetsontwerp zodanig te amenderen, dat de voorgestelde delictsoomschrijvingen worden beperkt tot de daarin genoemde vorm van rassendiscriminatie.

Het is alweer de tijd voor goede wensen, terugblikken en goede voornemens. Die goede voornemens krijg ik trouwens een paar keer per jaar, onder andere na de grote vakantie, als ik uitgerust ben en als ik dan aan 't eind van 't jaar terugblik, blijkt, dat ik weer hoognodig aan nog betere voornemens toe ben. Wat de goede wensen betreft, die doe ik u bij deze toekomen: een heel gelukkig en goed jaar.

't Is allemaal weer vlug gegaan en er is weer ontzettend veel gebeurd. Het kleine bontballetje, het poesje, waarvan ik deze zomer schreef, dat het haar intrede in ons gezin had gedaan, is uitgegroeid tot een bijna volwassen 'wildebeest', dat ons herhaaldelijk van achter deuren en gordijnen bespringt en dat beslist heeft, dat half 7 's morgens de meest geschikte tijd is voor mensen om op te staan, of in ieder geval om wakker te worden en daar doet ze dan ook alles aan, wat in haar stoute vermogen ligt.

Twee keer per dag komt haar broertje hier op visite, een autoritair katertje, dat bij de burenuwoont en ons over het balkon kan bereiken. De eerste handeling van de broer is 'het visitekaartje' op de kattebak. Dan worden de restanten uit de etensbakjes opgegeten en de melk zo mogelijk opgedronken en dan, als de inwendige kat behoorlijk aan z'n trekken is gekomen, alsof hij thuis niets krijgt, begint er een mengeling van spel, judo en gevecht, waar we graag naar kijken. Zelfs onze elfjarige poes gaat ervoor zitten, alsof het een worstelwedstrijd op de TV geldt. Ons poesje heet Teigetje, met verschuldigde eerbied aan Gerard van het Reve. Dat gedicht 'Aan de engel' vond ik zo ontroerend: 'Als gij mij tot het eind toe hebt geleid, keer dan terug, en blijf bij Teigetje.'

In de achter ons liggende maanden hebben we daar enige, aan ons eigen gebruik aangepaste veranderingen in moeten aanbrengen: Het gebied van het meubilair en de bezittingen, waar wederrechtelijk mee gespeeld kan worden. 'Gij hebt ons tot hertoe bewaard, blijft ook verder bij ons en hoedt ons voor Teigetje.'

Want weinig is veilig. Teigetje springt midden in een vaas met bloemen. Teigetje loert op de oude kat en geeft de schildpad een zwieperd met haar poot over 't zeil, als die langskomt. Teigetje valt met een pijpenstandaard met zo'n kleine twintig pijpen achter zich aan, van mijn man's bureau, vlucht dan geschrokken op een kastje, waarop een paar dikke boeken een beetje wankel opgestapeld liggen en komt op hetzelfde ogenblik, met boeken en al, naar beneden rollen. Dan gaat ze eens naar die pijpen kijken, want Teigetje heeft de mentaliteit van de eerste vrijdenkers: ergens van schrikken mag, maar dan wel zo gauw mogelijk nasnuffelen wat er nu eigenlijk gebeurd is. Op deze manier heeft ook de stofzuiger alle verschrikkingen van het eerste gezicht en het eerste gehoor verloren, want Teigetje had, vanuit een veilig hoekje al gauw waargenomen, dat dat enge ding nooit katten opat en eigenlijk niets deed, behalve lawaai maken.

Ze besloot zich er niets meer van aan te trekken, tot verbazing van de oude poes, die er al elf jaar lang doodsbang voor was en die deze stoutmoedigheid aanzag voor het verzoeken van duistere machten.

Maar het ging steeds goed, er gebeurde niets, zodat ook hier de rede won en de bejaarde dame het tegenwoordig, met een bang hart voorlopig nog wel, waagt om te blijven zitten, als er gestofzuigd wordt.

In de middeleeuwen zou ik, na het schrijven van dit stukje als heks verbrand worden, maar goed, we zijn begonnen met terugblikken en zo-
ver terug is nu ook weer niet nodig.

René Descartes, vader van

Gezond verstand is het best verdeeld. Iedereen vindt er zich zo goed van voorzien, dat niemand erover klaagt, zelfs zij niet, die wanneer het andere zaken betreft, het moeilijkst tevreden te stellen zijn. Zo ongeveer begint het eerste hoofdstuk van het beroemde boek van Descartes, getiteld 'Discours de la Méthode'.

Een krasse uitspraak. Men zou geneigd zijn te veronderstellen, dat de Franse wijsgeer zijn boek met sarcasme is aangevangen. Toch is dit niet het geval. Descartes meende in volle ernst, dat de gave om redelijk te onderscheiden, bij alle mensen gelijk is. De mensen maken echter niet hetzelfde gebruik van hun rede. Daarin schuilt het verschil. Het is niet genoeg over gezond verstand te beschikken, men moet dit ook op de juiste manier doen.

Descartes volgde in deze de algemene opvatting der filosofen; hij deed dit met te meer overtuiging, omdat de rede het enige is, dat ons tot mens maakt en ons onderscheidt van de dieren. Blijkbaar heeft hij, die zoveel hem sinds zijn kinderjaren bijgebrachte meningen heeft moeten los laten of herzien, ten aanzien van dit punt geen aanleiding gehad tot twijfel.

Twijfel was overigens het uitgangspunt van zijn filosofie. Hij constateerde, dat alles wat hij geleerd had – behalve de wiskunde – slechts heel weinig had bijgedragen tot het verkrijgen van zekerheden en dit ondanks het feit, dat hij het beste onderwijs genoten had, dat in het Frankrijk zijner dagen te verkrijgen was. Nemen wij als voorbeeld de studie der filosofie. De grootste geesten hadden er zich de laatste eeuwen mee bezig gehouden en met wat voor resultaat? Er was geen enkel onderwerp, waarover niet gediscuteerd werd en dat geen twijfels opriep. Wat al verschillende meningen werden er verkondigd over zaken, waarover maar één mening de juiste kon zijn. Het beste zou zijn zich van alle gevormde meningen te ontdoen om ze door an-

dere meer aan het niveau der rede aangepaste opinies te vervangen.

Zodra zijn leeftijd het hem toeliet onttrok hij zich aan zijn leermeesters en besloot geen andere wetenschap meer te beoefenen dan welke hij in zichzelf vond, of beter nog, in het grote boek der wereld. Te dien einde vertrok hij uit Frankrijk en nam dienst in het Staatse leger onder het bevel van Prins Maurits. Een jaar later ging hij over naar het Beierse leger. Toen het leger nabij Ulm in zijn winterkwartieren lag, had Descartes ruim de tijd voor zijn overdenkingen. Toen schijnt hem een licht te zijn opgegaan en ontdekte hij de methode, welke hem tot het ware inzicht zou leiden.

Toch duurde het nog vele jaren voor hij er toe kwam zijn methode uit te werken. Toen hij dit deed woonde hij in ons land, waar hij de rust vond om ongehinderd te werken, niet gestoord door zijn vele Parijse vrienden en misschien ook wel omdat hij het hier wat veiliger vond.

Descartes zoekt zekerheden. Om die te verkrijgen moet men bereid zijn eerst alles te betwijfelen, zelfs het bestaan van god en mens. Zijn twijfel is een methodiek. Nadat alles betwijfeld is, gaat hij zich afvragen, wat er eigenlijk is, dat zo zeker is, dat het als waar kan worden aangenomen. Onze zintuigen zijn geen betrouwbare gidsen. Via deze ontvangen wij weliswaar indrukken uit de ons omringende wereld, maar wie bewijst ons, dat deze indrukken de werkelijkheid weergeven en niet slechts een blote schijn zijn? Ook in onze dromen hebben wij voorstellingen, die een werkelijkheid lijken en

die wij pas als zinsbegoocheling ontmaskeren na het ontwaken. Laat ons hele leven zich niet vergelijken met een droomtoestand? Hoe komt de mens tot zekerheid als de zintuigen ons onvoldoende uitsluitel geven?

Voorlopig zal Descartes aan alle voorstellingen, die hij heeft, geen hogere waarde toekennen dan aan de illusies van zijn dromen. Wanneer hij op die manier de gehele verschijningswereld in zijn systematische twijfel betrekt, dan blijft er ten slotte toch nog iets, dat zich niet laat weg redeneren. Dat is: wat twijfelt, dat denkt en wat denkt, dat is iets. Ziedaar dan de overdenking, welke Descartes tot zijn beroemde stelling brengt: 'Ik denk, dus ben ik' (Cogito, ergo sum). Hij is ervan overtuigd een waarheid gevonden te hebben, zo vast en zeker, dat de buitensporigste veronderstellingen der sceptici haar niet kunnen doen wankelen. Zonder bezwaar kon hij ze aanvaarden als het eerste beginsel van de filosofie waarnaar hij zocht.

Voortbouwend op dit principe zoekt Descartes naar andere zekerheden. Daarvoor had hij stelregels opgesteld, waarvan wel de voornaamste was, nooit iets voor waar aan te nemen, dat hij niet duidelijk als zodanig had erkend. Alleen wat hem helder en wel-onderscheiden voor de geest stond, zodat elke twijfel was uitgesloten, kwam in aanmerking. Om de problemen, welke hij wilde onderzoeken beter tot oplossing te kunnen brengen, was het nodig ze in zoveel delen te splitsen als maar mogelijk was.

Als een algemene regel stelt hij, dat heldere, wel-onderscheiden voorstellingen waar zijn. Het is een gedachte, die steeds bij Descartes terugkeert, zo bijv. in het door hem ontwikkelde ontologische godsbewijs. Hij beredeneert dit bewijs als volgt: De mens die zelf onvolmaakt is, heeft niettemin een voorstelling van het volmaakte. Gezien zijn onvolmaaktheid kan hij die idee niet uit zichzelf hebben. Zij moet hem zijn ingegeven door een wezen, dat wel volmaakt is. Van dit volmaakte en in zijn volmaaktheid on-

ALS een aangeschoten vogel komt hij de lange gang affladderen, die ligt tussen het lokaal van de 'bezinkingsklas' en 't dokters- of tandartsenkamerij, waar ik alle woensdagmorgens zit. 'Bezinkingsklas' is de naam, die de schoolartsen geven aan de groep kinderen van alle leeftijden, die zó'n laag intelligentie-niveau hebben, dat ze nog net op de B.L.O.-school worden toegelaten. En dan staat hij vóór me met een lach over z'n hele gezicht en de zweetpareltjes op z'n voorhoofd.

Heintje kreeg ik als een ontredderd hoopje mens. Hij werd thuis niet goed behandeld, wat een uitzondering is bij imbeciele kinderen, van wie de ouders meestal maar met moeite afstand doen. Maar Hein heeft een nogal vlot jonger broertje, dat op de debielen-afdeling zit en bovendien is hij spastisch en moet met bijna alles geholpen worden.

Toen zat hij scheefgezakt op zijn stoel tegenover mij met zijn zware, dikke handen op tafel, hij kwijlde en zijn ogen door de dikke brillenglazen keken me hulpeloos aan. Ik moest contact met hem maken, maar we wisten geen van beiden hoe dat moest gebeuren.

Later zijn we de dikste vrienden geworden, maar hoe dat ging, vertel ik straks. Nu komt hij iedere woensdagmorgen met korte driftige pasjes van zijn gezonde voetje de lange rubber-

gang af, terwijl z'n verlamde beentje met lange halen achter hem aan sleept en z'n armen korte cirkelende vliegbewegingen maken. 't Is werkelijk net een vogeltje.

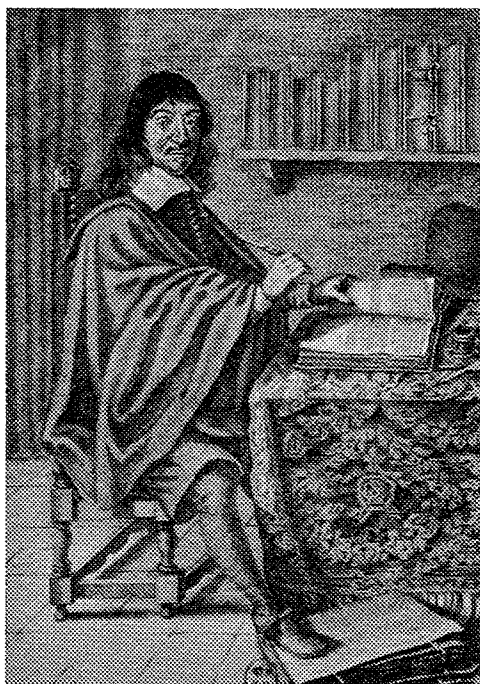
Hij heeft nooit een letter kunnen leren lezen en met die zware grote handen kan hij óók al niet veel, maar toch is hij op de één of andere manier 't middelpunt van z'n klas geworden. Heintje heeft nl. karakter en een heel vast gevoel van eigenwaarde. Ook weet hij precies, wat hij kan en wat hij niet kan. En als je hem een opgaf stelt, die te moeilijk is, kijkt hij je meewarig aan en schudt lachend z'n hoofd, alsof hij zeggen wil: 'Hoe kun je nou zó dom zijn om dát te vragen!'

Ook van de andere kinderen weet hij precies wat ze kunnen, hij brengt ze bij me en als ik iets vraag wat onmogelijk is, staat hij weer met z'n hoofd te schudden. Maar z'n eigen doorzettingsvermogen grenst aan 't ongelooflijke! Hij heeft 'met een half verlamde tong leren praten. Verder scharrelt hij overal, waar iets te beredderen valt en is zó de activator van de hele klas geworden. Als hij even stil zit, zit hij te punkeren op een klosje en punkert meters en meters wollen koord bij elkaar in allerlei kleuren, waar de onderwijzeres dan weer tafelmattjes, pannelappen en paardeleidsels van

maakt. Toen zijn moeder hem eens voor de derde keer 't dubbeltje niet wilde geven, dat de kinderen iedere maandag voor de vakantie-kolonie meebrengen, heeft hij geweigerd naar school te gaan. Hij wou niet wéér met lege handen voor de meester staan.

EEN lange, magere jongen, Leen, is door Heintje hevig geïnspireerd. Leen kan goed tekenen en tekende altijd verkeersongelukken met een heleboel bloed en alle dingen, die hij niet doen mag, zoals met brandende lucifers spelen, z'n vingers in 't stopcontact steken en allerlei dingen, die hij met zijn lichaam niet mag doen. Hij zit er dan een beetje stiekem bij te lachen en zegt bij iedere geslaagde tekening: 'mag niet van Mamma', terwijl hij zich blijkbaar kostelijk amuseert. Nu heeft hij, zeker door dat eindeloze koord, dat uit Heintjes klos komt kronkelen, een nieuw idee gekregen. Hij is nu ook aan een groot werk bezig! Op een vel tekenpapier tekent hij het eindeloos dooréénslingeren van rails, zoals je dat vanaf een brug op een stationsemplacement kunt zien. Telkens als hij op 't eind van een blad is gekomen plakt de juffrouw er een volgend blad aan vast en zó kan 't spel doorgaan. Als een eindeloze melodie slingeren drie, vier paren rails zich door een, verwarren en ontwarren zich, terwijl tus-

het rationalisme

eindige wezen heeft de mens een heldere, welonderscheiden voorstelling, even helder als van het feit, dat de hoeken van een driehoek te zamen gelijk zijn aan twee rechte.

Het begrip 'volmaaktheid' moet noodzakelijk het begrip 'bestaan' insluiten. Niet-bestaan betekent onvolmaaktheid. Het bestaan kan dus nooit aan een volmaakt wezen ontbreken. God is volmaakt en bestaat dus. Elders drukt Descartes dit nog sterker uit en betoogt hij, dat de ideeën, welke waar zijn, aangeboren zijn. De voornaamste daarvan zou zijn het begrip 'god'.

Het is een hachelijke zaak uit het begrip, dat men zich omtrent een god gevormd heeft, zonder meer te concluderen tot het bestaan van die god. Slechts de ervaring zou kunnen leren of er een god bestaat. Uit het begrip alleen laat zich dit niet afleiden. De Koningsberger wijsgeer Immanuel Kant (1724-1804) heeft dan ook met het ontologische godsbewijs evenals met de andere, korte metten gemaakt. Het moge zijn nut hebben het begrip van een opperwezen te ontwikkelen, het is ontoelaatbaar daaraan het praedicaat 'bestaan' toe te voegen.

Wat Descartes eigenlijk beoogde, was een methode toegepast in de wiskunde, om uitgaande van evidente waarheden door redenering tot andere meer gecompliceerde waarheden te komen. Deze methode, die der deductie wilde hij ook op andere gebieden der wetenschap aanwenden en in het bijzonder op dat der filosofie. Uiterste voorzichtigheid was daarbij geboden. Slechts stapje voor stapje gaande is het mogelijk trapsgewijze zijn kennis te verrijken.

Men vraagt zich af: Kon deze methode, die zo waardevol gebleken was voor de wiskunde ook gebruikt worden voor de filosofie, zonder weerstanden op te roepen bij de theologen? Lieten de theorieën van Descartes zich wel verenigen met de wetenschap uit goddelijke openbaring verkregen?

Deze vragen, welke niet konden uitblijven, baarden Descartes wel zorgen. Hij wist er echter raad mee. Natuurlijk wat god aan de mens had geopenbaard is waar. Daaraan valt niet te tornen. Descartes koestert geen enkele twijfel. De rede houdt ons er niet van terug dingen te geloven, die ons op goddelijke wijze zijn geopenbaard en die zekerder zijn dan onze zekerste kennis. Voor niets ter wereld wilde Descartes, dat er van hem een verhandeling verscheen, waarin ook maar een enkel woord stond, dat de kerk afkeurde.

Wetenschap en geloof moesten echter gescheiden blijven. Aan een vriend uit de kerkelijke

kringen in Frankrijk schreef hij, dat hij de onfeilbaarheid van de kerk aanvaardde, maar tegelijkertijd overtuigd was van de onfeilbaarheid van zijn redeneringen.

Descartes slaagde er dan ook in om de geestelijkheid in Frankrijk op zijn hand te houden. Na zijn dood ontkwamen zijn werken echter niet aan het lot, dat aan het werk van zoveel eminente schrijvers beschoren was. In 1663 plaatste Rome ze op de index van verboden boeken.

Met onze rechtzinnige broeders in de Lage Landen – waar Descartes 20 jaar gewoond heeft – wilde het al tijdens zijn leven niet botten. Twijfel aan het bestaan van god, al was die twijfel slechts een kwestie van methodiek, was een moeilijk verteerbare brok, vooral voor de Utrechtse hoogleraar in de theologie, Gijsbert Voetius. Gelukkig had Descartes in ons tot verdraagzaamheid geneigd land veel vrienden, waaronder Constantijn Huygens. Aan steun ontbrak het hem niet. Zelfs stadhouder Frederik Hendrik sprong voor hem in de bres.

Waar in schuilt nu de grote verdienste van Descartes ten aanzien van de wijsbegeerte. Eeuwenlang had deze handlangersdiensten verleend aan haar voorname zuster, de theologie. Niet ten onrechte noemde men haar de dienstmaagd der theologie (ancilla theologiae). Descartes heeft de belangrijkste stoot gegeven haar uit die staat van dienstbaarheid te bevrijden. Hij heeft om met Arthur Schopenhauer te spreken de wijsbegeerte geleerd op eigen benen te staan.

Het moge waar zijn, dat hij zich van de rede te veel voorstelde, min of meer verblind als hij was door de schitterende resultaten in de wiskundige wetenschappen met de inductieve methode bereikt. Zijn opvatting, dat het begrip 'god' de mens ingeboren was, bleek niet bestand tegen het criticisme van Kant. Aan de inductieve methode heeft hij onvoldoende aandacht geschonken, hoewel hij er, gezien zijn eigen experimenten, toch niet afkerig van was. Hij heeft niet voorvoeld welke geweldige resultaten het empirisme op het punt stond te gaan boeken. Dit alles doet echter geen afbreuk aan zijn enorme verdienste de wijsbegeerte te hebben gescheiden van de onvruchtbare filosofie der scholastiek en aan de rede de haar toekomstende plaats te hebben hergeven. Terecht heeft men daarom Descartes 'de vader van het rationalisme' genoemd.

J. L. SLUIJTER

sen de lijnen met een liniaal keurig netjes de dwarsbalken getekend zijn als de maatstreepjes in een muziekstuk en dan zet hij nog op ritmische afstanden van elkaar telkens een helgekleurde dieseltrein neer, geel, groen en blauw, als feestelijke hoogtepunten in de eindeloos golvende melodie van de lijnen. Het is werkelijk een meesterwerk geworden! Iedere dag mag hij er een uur aan werken. Dan ligt de lange reep papier, die nu langzamerhand al langer dan tien meter is, op de vloer van het lokaal uitgerold. Als 't uur om is, staat zijn werk in een dikke rol naast hem op z'n tafeltje. Hij gaat er mee om als met een echte schat en als hij naar huis gaat neemt hij 't mee om er verder aan te werken.

DE KINDEREN zijn zó doordrongen van 't gewicht van wat Leen doet, dat ze, wanneer hij bezig is, voorzichtig over 't papier heen stappen. En de jongen zelf is er zo in, dat hij van niets of niemand nog enige notie heeft, 't dak zou kunnen instorten, zonder dat hij 't merkte! Het is altijd weer iets, dat me aangrijpt, als ik hem zó bezig zie. Z'n ogen zijn naar binnengekeerd en er is een verzadigde, volmaakte, bijna breekbare stilte om hem heen als een glazen klok. 'Ich bin der Welt abhanden gekommen.' Wat zou hij geworden zijn, als dat ongeluk met

zijn hersens vóór zijn geboorte niet was gebeurd? Ingenieur? Musicus? Heeft Sartre geen ongelijk met zijn 'l'existence précède l'essence'? Hier is 't toch de 'essence', die door alle ellende van de existentie heen schijnt?! Wonderlijk, dat juist bij deze kinderen er zoveel vragen bij je opkomen over dat ingewikkelde samenraapsel van eigenschappen, dat menselijke persoonlijkheid heet!

MAAR nu nog even terug naar Heintje. Die eerste keer, toen we geen woord tegen elkaar wisten te zeggen. Ja, hij had nog nooit gepraat, zei zijn moeder. Maar ik kon, wát ik ook zei, ook geen enkel teken van herkenning bij hem ontdekken. Totdat ik over de markt begon en vroeg, of hij daar wel eens met z'n moeder heen ging. Toen kwam er voor 't eerst een lichtje in z'n ogen en wist ik, dat we op de goede weg waren.

'Wat koopt mamma daar dan? Vis?, kaas?, planten? Geen reactie – Bloemen? Ja! glimpjes in z'n ogen, een knik, een lange kwijl van plezier.

'Wat voor bloemen dan?' Rozen, geraniums? Witte, rode, gele bloemen? Maar hij kent de kleuren niet en ik heb toevallig geen plaatjes

bij de hand. Dan merk ik ineens, dat hij iets wil gaan zeggen en na veel moeite komt er zo iets van 'moeloetoot'. 'Wat zeg je toch, Hein?' Hij kijkt me heel strak aan en nog eens zegt hij met grote nadruk 'moeloetoot'. Ik begrijp er niets van en blijkbaar kijk ik erg ongelukkig, want plotseling gebeurt er wat. Met een beslist gebaar maakt hij zich los van z'n stoel, glijdt op de grond, komt om de tafel naar me toe en hijst zich op m'n schoot. Met z'n gezicht naar me toegekeerd en me strak aankijkend zegt hij weer langzaam 'moeloetoot'. En plotseling gaat me een lichtje op: 'Kindje op moeders schoot?'

Ja! Heftig knikken, 't gezicht één brede grijns van oor tot oor, tranen van plezier in z'n ogen. Natuurlijk, 'kindje op moeders schoot', moeloetoot! Dat ik dat niet dadelijk begreep! Maar bij jezelf denk je dan toch wel: wát een doorzettingsvermogen, wat een, ja, wát eigenlijk? Intelligentie, vindingrijkheid? van dat jongetje, dat wilde, dat ik hem begreep! Geen wonder, dat we daarna goede vrienden waren en dat hij nu bijna alle klanken zeggen kan. En laatst zelfs drie coupletten van 'De toverparaplu' uit z'n hoofd voor de klas heeft opgezegd.

J. K.

VAN VERNIEUWING NAAR VERJONGING

Dag Jan, dag Anton

Ik herinner mij nog goed hoe ik – maar het is helaas al lang geleden – als vertegenwoordiger van de 'jongeren' werd toegelaten in een zo hoog en belangwekkend college als de redactieraad van Mens en Wereld. Met gevoelens die het midden hielden tussen trots en schroom ontmoette ik daar een aantal wijze mannen en vrouwen (maar de laatsten doorgaans schaars) die uiterlijk en inhoud van dit, ons aller lefblad bepaalden, zo dacht ik toen.

En ik weet ook nog hoe ik daar de man ontmoette, die nu een paar maanden geleden de redactieraad verlaten heeft na vele, vele jaren 'trouwe dienst', prof. dr. J. C. Brandt Corstius. Dat was voor mij misschien wel meer een belevenis dan voor een ander, omdat de man hoogleraar was in een vak waarin ik mijzelf niet anders dan een aankomend student mocht noemen, en bovendien lid van de examencommissie die over mijn verdere toekomst had te beslissen. Ik denk wel dat de schroom het van de trots won, toen ik hem aansprak met de titel waarop hij in zijn hooggeleerde waardigheid recht had, 'professor'. Maar het antwoord kwam prompt: 'Heb je Ter Braak niet gelezen?' en het ijs was gebroken. Nee, 'Jan B.C.', zoals hij in de redactieraad genoemd werd, is geen man van titels, die afstand scheppen, integendeel, het is juist de eenvoud die mij het meest van hem zal bijblijven, en ook wel de voorzichtigheid waarmee hij, ondanks soms scherpe kritiek, ieder medemens tegemoet treedt. Want hoe gaat dat in zo'n redactie? Er ontstaan meningsverschillen, onderling of met buitenstaanders, en vooral de laatste wilden, als ze niet tactisch genoeg aangepakt werden, wel eens hoog oplopen. Dan herinner ik mij Jan B.C. als de man die temidden van de opwinding waarin bijzaken tot hoofdzaken werden verheven, met enkele welgekozen zinnen wist te formuleren waar het nu eigenlijk om ging en wat naar zijn mening een voor de hand liggende oplossing was. En die oplossing was er dan altijd een waarbij iedereen in zijn waarde gelaten werd. Zijn bijdrage in het mee-bepalen van de inhoud van Mens en Wereld heeft niet in de eerste plaats bestaan uit het schrijven van veel artikelen, al wist de hoofdredacteur dat hij altijd, ook in tijdnood die zich in het journalistieke werk nu eenmaal vaak voordoet, een beroep op hem kon doen. Er waren lange perioden waarin de lezer op deze rechtstreekse manier niets van hem heeft gemerkt. Nee, waar het meer om ging was zijn milde, maar kritische beoordeling van ander werk. Hij kon dat natuurlijk doen vanuit een enorme vakbekwaamheid, maar het was geen literatuur die hij hier te beoordelen kreeg en in die kwaliteit lag dan ook niet zijn grootste betekenis in die redactieraad. Hij vertegenwoordigde daarin, als geen ander, de 'gewone lezer', die abstractie waarvoor eigenlijk iedere krant gemaakt wordt, maar die niemand kent. Het doet misschien vreemd aan een hoogleraar in die functie te horen beschrijven en ik loop gevaar het image van het o zo moeilijke Humanistisch Verbond, dat we net een beetje aan het kwijtraken zijn, weer op te poetsen. Men versta mij wel: ik bedoel dan ook niet, dat hij een gewone of gemiddelde lezer wás, dat behoeft geen betoog. Maar als een redactie zoekt naar wat 'men' ervan zal vinden, kan ze zich geen betere medewerker denken dan Brandt Corstius, die dat altijd heel nauwkeurig wist aan te voelen en glashelder te formuleren. Zijn invloed op het beleid van Mens en Wereld is door al zijn goede eigenschappen groot geweest.

Overigens is de invloed die je als lid van de redactieraad op het beleid van Mens en Wereld kunt uitoefenen, aanzienlijk kleiner dan menig-een vermoedt. In de praktijk van alle dag zijn het namelijk de hoofdredacteur en de redactiesecretaris, die uitmaken wat 'er in komt' en wat niet. Dat kan ook niet anders, omdat die redactieraad maar een paar keer per jaar vergadert en bestaat uit mensen die over het hele land verspreid wonen, van Den Haag tot Castricum, van Amsterdam tot Emmen, ondanks alle moderne communicatiemogelijkheden geen afstanden om even gauw bij elkaar te komen. Al is er ruggespraak, al kan ieder lid van de redactieraad zijn mening geven, voor de lezer is van het meeste belang welk stempel de hoofdredacteur op het blad drukt. Jarenlang heeft Henk Bongers zijn stempel op Mens en Wereld gezet en het is door iedereen betreurd, dat hij daar twee jaar geleden mee ophield. Een van zijn argumenten was, dat hij vond nu maar eens plaats te moeten maken voor een jongere: het Humanistisch Verbond was tenslotte geen ingeslapen zaak, er moest van tijd tot tijd vernieuwing en verjonging optreden.

Vernieuwing

Welnu, vernieuwing kwam er wel, maar verjonging...? De nieuwe hoofdredacteur, dr. A. L. Constandse, was op 1 januari 1968 achtenzestig jaar! Ik moet toegeven dat we, voorzover we hem niet persoonlijk kenden, om die reden ook nogal kritisch gestemd waren over zijn benoeming. Die zou trouwens van tijdelijke aard zijn, want naar een jonge kracht werd nog steeds naarstig gezocht. En toen kwam hij, vertelde aan iedereen dat hij Anton heette, en trok van leer, met een journalistieke ervaring die bij zijn loopbaan en leeftijd paste, met een vermogen iedere situatie snel te beoordelen, dat behalve op grote intelligentie ook op lange routine berustte. Maar het meest opvallend bleek wel, dat je bij deze Anton zijn leeftijd binnen vijf minuten vergeten was. De wijze waarop hij fris van de lever reageert op actuele gebeurtenissen van allerlei aard, is zo jong, dat hij menig minder jaren tellend redactieraadslid in de schaduw stelde. Hij staat naast de vernieuwers in Zuid-Amerika, de 'underdog' in de Verenigde Staten, de voor zijn vrijheid vechtende Aziaat, en om heel wat gegronder redenen dan de gevoelsargumenten die zo velen van ons daarbij aanvoeren. Maar hij begrijpt ook waarom in wezen de rijke landen veel te weinig doen voor de arme, hij begrijpt de stakende arbeider in Oude-Pekela en de protesterende student in Amsterdam. Dat laatste vooral werd mij pijnlijk duidelijk, toen velen die toch wel voor vernieuwingen van de academische structuur voelden, de methoden niet meer konden volgen, die de studenten aanwendden om dat doel te bereiken. Constandse heeft daar eens een uiteenzetting over gegeven, die mij duidelijker nog dan zijn vele artikelen openbaarde, hoe hij werkelijk van 'alles' op de hoogte was en de zaken helder en scherp doorzag. Hij beoordeelde niet alleen van buitenaf,

nee, hij wás op dat moment een van die Maagdenhuisbezitters. Als u wilt weten hoe deze man altijd heeft geleefd met een vinger op de polsslag van de tijd, leest u er dan eens al die artikelen van hem op na, die De Gids heeft gebundeld ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, een indrukwekkend nummer. Lijkt dit allemaal misschien een vooral verstandelijke aangelegenheid, ik geloof dat zijn kijk op de mensen en de wereld toch werd geschaagd door het feit dat hij met zijn hart bij al die mensen betrokken is. Anders waren het niet altijd de mensen geweest, die in zijn vertogen naar voren kwamen. Ach, de redactieraadsvergaderingen onder zijn leiding zijn eigenlijk meestal nogal onzakelijke conferenties geweest, omdat hij een groot verteller is en maar weinig nodig heeft om van een dor agendapunt af te wijken. Maar veel zakelijks was er ook niet te bespreken, omdat wij het eigenlijk allemaal zo van harte eens waren met zijn beleid. Ja, misschien is dit wel de reden waarom Constandse nog altijd bij jonge mensen zo aanspreekt: hij is altijd de rebel gebleven, de man die geen achtting heeft voor functie of gezag, voor structuur of program, maar alleen voor de man of de vrouw die het doet, die een stukje van de menselijke waardigheid waar maakt. Het is jammer dat wij niet meer kunnen werken met deze jonge man, van wie het enige jammere is, dat we die twee woorden niet meer aan elkaar kunnen schrijven. En waarom dit hele relaas juist nu? Wel, omdat je op oudejaarsavond wel eens zo aan het overpeinzen slaat en omdat je je dan nog eens realiseert wat het voor mensen zijn geweest die tot ver in 1969 het gezicht van Mens en Wereld hebben mee-bepaald. Het stemt een beetje weemoedig – maar ook dat past bij de oliebolletjes – dat we hen niet meer op alle vergaderingen zullen ontmoeten, maar voor de lezers spreken wij de hoop uit, dat hun pen nog wel eens in dienst van Mens en Wereld zal staan. En wat die 'jonge kracht' aangaat: hij is tenslotte gevonden en zijn naam prijkt in de kop van dit blad. Hij moet zich door het voorgaande maar niet laten ontmoedigen en daar lijkt hij mij trouwens de man niet naar. Mens en Wereld zal verjongen en dat moet ook, omdat het tenslotte het blad is van een beweging die een geestelijke vernieuwing propageert. Maar op een duidelijk keerpunt mag je toch wel eens aan de wat oudere vernieuwers denken, vond ik zo. R.

ALBERT SCHWEITZER-PRIJS

De Goethe-Stichting te Basel heeft voor de tweede maal de Albert Schweitzer-Prijs uitgelooft voor jonge Europeanen, die als individu of in groepsverband met onbaatzuchtige doeleinden een bijzondere dienst aan de mensheid hebben bewezen.

De eerste keer, vorig jaar, is de prijs onder meer toegekend aan een groep Franse padvinders, die in Perzië heeft meegeholpen aan de bouw van een dorp voor melaatsen, en aan een groep Westduitse jongeren, die een jaar lang in een Israëliëse kibboets hebben gewerkt, omdat zij zich medeverantwoordelijk voelden voor de daden van Nazi-Duitsland.

Naast deze prijs voor jongeren heeft de Goethe-Stichting voor 1970 een gouden Albert Schweitzer medaille ter beschikking gesteld voor die Europeanen van ongeacht welke leeftijd, die zich eveneens op onbaatzuchtige wijze verdienstelijk voor de mensheid hebben gemaakt of nog steeds maken.

De Albert Schweitzer-Prijs voor de jongeren is als volgt onderverdeeld: 10 prijzen van elk 1000 Zwitserse francs voor individuele personen en prijzen van 2500 tot 5000 francs (tot een totaal van 15.000 francs) voor groepen. De beoordeling van de kandidaten is in handen van een internationale jury. Kandidaatstelling kan geschieden bij het Nederlandse lid van de jury, prof. dr. J. P. van Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg.

IK denk er ZO over

(De redactie behoudt zich het recht voor om brieven te bekorten)

DRUG-PROBLEEM

Dit blijkt toch geen probleem te zijn volgens hoofdredacteur C. Vogel in M&W van 22 november 1969, alleen maar een onhandelbaar beestje met slechts hier en daar een onvriendelijk trekje. Vogel baseert dit optimisme op een rapport van drs. Cohen, psycholoog en wetenschappelijk medewerker van de Universiteit van Amsterdam (bij mijn weten zijn er in Amsterdam twee universiteiten). Als 'eerste ter wereld' (!; dit uitroepteken is niet van mij) zou Cohen een onderzoek ingesteld hebben, dat 'concrete en verantwoorde gegevens opleverde'. En dat moeten we dan maar geloven. Als rechtgeaard humanist heb ik daar toch nog zo mijn eigen twijfels over! Waarom zou Cohen geloofwaardiger zijn dan al die andere wetenschapsmensen, die over het drug-probleem afwijkende meningen koesteren?

Maar wát heeft Cohen eigenlijk gezegd? Afgezien van een aantal objectieve vaststellingen die niet vóór of tégen het drug-gebruik willen pleiten, ventileert Cohen enige meningen zoals: 'Het is vooralsnog onmogelijk min of meer een gevarenfaktor te berekenen. Er is nog geen oorzakelijk verband aangetoond tussen drug-gebruik en eventuele lichamelijke of geestelijke schade. Het is riskant henneproducten, LSD en opium onder één noemer te brengen'. U ziet het, zelfs in zijn meningen is de wetenschapsman Cohen nog voorzichtig. Voor mij wil Cohen zeggen: 'Mensen, we weten gewoon nog niet genoeg over de gevaren van soft drugs'. Hij maakt zelfs een – niet in M&W gereleveerde – vergelijking met alcoholisme. Welk zinnig mens is er echter niet van overtuigd, dat alcoholisme – iets anders dan het af en toe gebruiken van een glaasje – een gevaar voor de mensheid is. Indien soft drugs al even erg zijn als alcoholisme, dan is het voor mij al erg genoeg! Dan is mij ten enenmale onduidelijk, wat Vogel in zijn laatste zinnen suggereert: 'voor die oprechte ouderen kunnen Cohen's bevindingen een aanzet vormen om bezorgdheid te vervangen door begrip op grond van redelijk vertrouwen'. Zo'n uitspraak gaat boven mijn redelijk inzicht uit. Ronduit gezegd, ik vind het onverantwoordelijk voor een hoofdredacteur.

Ik hoop oprecht dat ik Vogel heb misverstaan; dat het niet zijn bedoeling was het drug-probleem te bagatelliseren; dat hij net zo goed als ik weet hoe miserabel zich een jongen voelt die enigermate hasjes heeft gerookt; dat hij op de hoogte is van de ellende van drug-gebruikers die zich dagelijks op de consultatiebureaus ter behandeling melden. Dit hoop ik van ganser harte.

J. VAN OLMEN, Bussum

1. Amsterdam heeft twee universiteiten. Slechts één van die twee heet 'Universiteit van Amsterdam' (de andere: 'Vrije Universiteit').
2. Het wetenschappelijke onderzoek van drs. Cohen leverde 'concrete en verantwoorde' gegevens op. Zo iets moet je inderdaad niet geloven, maar constateren.
3. Cohen vergelijkt de soft drugs niet met alcoholisme, maar met alcohol-gebruik en wel met het glaasje af en toe dat de heer Van Olmen nu net bedoelt. Beide kunnen ontsporen, het een tot verslaving aan 'hard drugs' (zoals opium) en het ander tot alcoholisme. Wie het aantal aan verdovende middelen verslaafden vergelijkt met het aantal alcoholisten moet erkennen dat aldus

bezien alcohol een veel groter gevaar voor de volksgezondheid vormt.

4. De hoop die de heer Van Olmen tenslotte uitsprekt is niet tijd: hij heeft mij inderdaad misverstaan, en wel in de kern van mijn betoog. Met te verwijzen naar het rapport van drs. Cohen bagatelliseert men het drug-probleem niet, maar relativeert men het; aan de hand van feiten. Cohen is inderdaad geloofwaardiger dan 'al die andere wetenschapsmensen, die over het drugprobleem afwijkende meningen koesteren', juist omdat hij géén mening koestert. Als wetenschapsman ging hij de vooroordelen te lijf door een aantal vooronderstellingen op te ruimen. Hij verzamelde feitenmateriaal. En daaruit blijkt dat de omvang en de aard van het drug-gebruik geruiststellend is, vergeleken bij de spoken die menigeen hieromtrent ziet. *Honi soit qui mal y pense*. Cohen spreekt niet over waarom het gebruik van lichte verdovende middelen kan leiden, maar waarom het tot dusver geleid heeft. Dat valt mee, gezien de uit angst, wantrouwen of onwetendheid geboren banvloek die over drugs heerst.

M.a.w.: ik praat het gebruik van drugs allerm minst goed. Alleen pleit ik ervoor aan de hand van de nu aan het licht gekomen feiten een mening te vormen, en dat niet te doen op grond van vermoedens. Dat laatste zou de aanpak van het onderhavige probleem (of het nu groot of klein is) schaden.

(cv)

TAAK VOOR HET HV?

In de wekelijkse rubriek 'van Zenden en Ontvangen' van H. Schaafsma in de NRC van 29 november jl. komt deze verzuchting voor: 'Wij zijn het enige land in Europa, waar iemand een diploma voor middelbare opleiding kan verwerven, zonder dat hij voldoende heeft behaald voor zijn moedertaal'.

De gevolgen hiervan zijn evident: de stuntelige wijze waarop mensen met middelbare en zelfs hogere opleiding zich uitdrukken, het verkeerde woordgebruik, het onvermogen om het juiste woord te vinden, de zinnen die wel begonnen maar nooit afgerond worden, het armetierige ge-'eh' en ge-'dus', men hoort en leest het dagelijks. Het gebruiken van 'le mot juste', het bondig doch volledig uitdrukken van gedachten, het schijnt een kunst te zijn die verloren gaat.

Schaafsma zegt hierover nog: 'naarmate maatschappij en wetenschap gecompliceerder worden, vaktermen tot complexen uitgroeien en tot geheimtalen verworden, vergt de oefening in de actieve en passieve beheersing van de taal meer aandacht. Dit zou wel eens de allerbelangrijkste opgave van (...) alle basis-onderwijs kunnen worden. Mensen die niet kunnen uitdrukken wat ze denken en willen staan weerloos in de samenleving. Ook al omdat dit onvermogen tot zelfexpressie in de regel samengaat met een onvermogen tot geestelijke verwerking van wat anderen hun, mondeling en schriftelijk, mededelen'.

De gedachte komt bij mij op dat het moderne humanisme, dat de zelfverwerkelijking van de Mens centraal stelt, hier wel eens een taak zou kunnen hebben. Daarvoor is het natuurlijk nodig een loopplank naar het onderwijs uit te leggen, maar die is er al in feite in de vorm van wat de heer Hisschemöller uit Middelharnis 'het stokpaardje aller stokpaardjes' van het verbond noemt: n.l. het Vormingsonderwijs. Deze, alweer volgens de heer H. 'energie- en geldver-

spillende doublure' zou zinvol kunnen worden indien hiermede o.a. getracht zou worden de bij het onderwijs kennelijk bestaande lacune ten opzichte van de kennis en beheersing van de eigen taal op te vullen. Nodig is dan natuurlijk wel, dat de docenten zelf in dit opzicht niet te kort schieten!

TEKORT AAN SCHROOM?

Naar aanleiding van H. B. J. Waslanders radiovoordracht (7 december 1969) zou ik – ondanks het feit dat ik nog een aantal jaren ouder ben dan hij – het volgende willen opmerken. Mijns inziens had hij met zijn kritiek aan de andere kant moeten beginnen: bij het tekort aan schroom bij de ouderen, het establishment, de zgn. volwassenen, de ouders. Zelf behoort ik ook tot deze categorieën. (De bejaarde grootouders heb ik daarbij niet genoemd; deze tonen vaak meer begrip voor hun kleinkinderen dan inder tijd voor hun kinderen.)

De 'ouderen' (de in leeftijd volwassenen) hebben, op enkele uitzonderingen na, niet geleerd dat ze van de ander, in het bijzonder van het kind, dienen uit te gaan. Zij moeten trachten het kind te helpen, zich zo volledig mogelijk te ontplooien. Daarbij ben ik me ervan bewust dat ieder kind enig is en ook een op haar/hem ingestelde benadering dient te krijgen.

Niet de kinderen 'moeten', maar de ouders, en wel: in de eerste plaats rekening houden met het welzijn van hun kinderen, en dat is veel moeilijker dan ze maar te bestraffen e.d. Hetzelfde geldt voor de maatschappij. Het is niet in de eerste plaats de ondergeschikte die schroom moet hebben tegenover zijn 'meerdere', maar het is juist deze laatste, die, nu hij in het leven over het algemeen meer mogelijkheden heeft gehad tot zelfontplooiing, zijn medewerk(st)ers met schroom dient te behandelen. Hij moet dit, daar hij 'ontwikkelder' is, toch ook eerder kunnen.

Mijn ondervinding is, dat wanneer je werkelijk de verantwoording aan je medewerk(st)ers geeft, ze deze ook wel nemen. Maar dat is niet zo als het maar schijn is, zoals bv. wanneer er over medezeggenschap wordt gesproken en daarmede niet tevens de medebeslissing wordt bedoeld.

Ik ben niet gewend mijn woorden op een goudschaaltje te wegen, maar misschien mag ik het zo zeggen; wat ik heb opgemerkt in mijn leven, is dat vrijwel niemand geleerd heeft, van de ander uit te gaan zoals een werkelijk volwassen mens (zie 'Tijd en creativiteit' van B. Th. Hugenholtz) dient te doen. Dat is ook geen wonder, want noch bij het basisonderwijs, noch bij het voortgezette onderwijs wordt les gegeven in 'samenlevingskunde' en opvoedkunde. Wat mogen wij (ouderen) dan de jongeren verwijten dat zij geen schroom meer zouden kennen. Het verwijt moet dan ook niet tot de jongeren maar tot de ouderen gericht worden, die veelal te laf waren om tegen hun ouders, hun 'meerdere' in opstand te komen.

Het spijt me dat een humanist deze rede heeft kunnen uitspreken en ik kan dan ook meevoelen (ofschoon ik het er niet helemaal mee eens ben) met L. Flam in 'Het huis van de wereld', blz. 52 e.v. en blz. 12 waar hij over humanisten schrijft. Het is goed, daarna blz. 15 te lezen, waar het over een nieuw humanisme gaat.

Ik heb vier kinderen en zeven kleinkinderen en kan het mede daarom niet uitstaan dat een 'oudere' (en wel één die zich humanist noemt) vanuit zijn ivoren toren denigrerende uitspraken doet over de jongeren die hij zelf gemaakt heeft.

Dit staat buiten alle achting die ik voor H. B. J. W. (naar ik meen mede oud-NBAS'er) als persoon heb. Het gaat mij om zijn uitspraken die helaas zo stereotiep zijn voor vele ouderen.

ERWIN VAN DEN MUIZENBERG,
Wageningen

Het is vijfhonderd jaar geleden, dat Erasmus, voorvechter van de verdraagzaamheid, werd geboren. In verband hiermee verscheen het boek

ERASMUS, REBEL TEGEN WIL EN DANK

Annet van Battum is er in geslaagd een boeiend en gemakkelijk leesbaar boek te schrijven; uitgeverij Moussault heeft er een prachtige uitgave van gemaakt.

Het Humanistisch Verbond heeft het initiatief tot de publikatie van dit boek genomen, in de overtuiging, dat zij dit tegenover haar leden en abonnees verplicht was.

Het is ons een genoegen u dit boek te kunnen aanbieden.

Formaat 20 x 20; omvang 144 blz.

Prijs **f 12.50**

Te bestellen door overschrijving van f 12,50 op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

Zo juist verschenen

HUMANISME

ook uw kijk op het leven?

door C. H. Schonk

Een boekje over het humanisme waarop lang is gewacht. In eenvoudige, heldere taal zet de schrijver de humanistische principes en de humanistische kijk op het leven uiteen.

Het vermogen van de auteur om moeilijke dingen op voor ieder begrijpelijke manier duidelijk te maken, hangt ongetwijfeld samen met zijn eigen levensgeschiedenis. Hij begon op dertienjarige leeftijd als spoeljongen, gaf later leiding aan wetenschappelijke onderzoeken en nam in 1950 de leiding op zich van de humanistische geestelijke verzorging in de arbeiderskampen. Hij heeft veel gespreksgroepen geleid en ook daarmee contact gehouden met de zoekende en vragende mens.

U kunt dit boekje bestellen door storting of overschrijving van f 4,50 op postrekening 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers'.

ANNONCES

We zoeken een pleeggezin voor onze 16-jarige dochter, die de werkplaats 'Kindergemeenschap Bilthoven' bezoekt. Brieven H. A. Waterman, Viaductweg 35, Harendermolen (Gr.).

Intellectueel, 53 j., 1.83 l., zoekt ruimdenkende beschaafde vriendin, begin 40, slank postuur, omg. Amsterdam. Brieven onder nr. 2 adm. M. en W.

Weduwe, 56 j., met geh. kinderen, heeft woonruimte beschikbaar voor weduwnaar 50-60 j. Woont in buitenwijk van Hilversum. Brieven onder nr. 1 adm. M. en W.

WIN EEN LID VOOR

HET **h_v**

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 5,- zal u hiervan overtuigen. Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam 15, postgiro 9266.

Op 17 mei l.l. werd Prof. Dr. J. P. van Praag, bij zijn afscheid als voorzitter van het Humanistisch Verbond, een boek aangeboden, dat als titel draagt

De dag ligt nog voor ons

Een aantal vooraanstaande humanisten in binnen- en buitenland verleenden hieraan hun medewerking door hun bijdragen. De buitenlandse artikelen zijn in het nederlands vertaald.

Dit boek is nu ook beschikbaar voor onze lezers. Gebonden f 14,90; ingenaaid f 11,90; 214 blz.

Bestellingen uitsluitend door storting of overschrijving op postrekening 58 t.n.v. 'De Humanistische Pers' Utrecht.

Kalender 1970

De kalender 1970 van het Humanistisch Verbond, nu in geheel vernieuwde uitvoering.

De prijs is f 5.75

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 5,75 op postrekening 58 t.n.v. De Humanistische Pers Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1970.

ORIËNTATIE

Kortgeleden verscheen de laatste brochure in de serie 'Wereldproblemen' van de Oriëntatiereeks. Het draagt de titel 'Communisme en democratie'.

Met dit verschijnen zijn er thans 4 volledige series, die wij hieronder noemen. Deze zijn nog verkrijgbaar tegen de prijs van f 2,50 per serie en te bestellen door storting of overschrijving op giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers - Utrecht.

Serie: Huwelijk en gezin

- 1 Verkering en verloving
- 2 Trouwen
- 3 Gezinsvorming en opvoeding
- 4 Het gemengde huwelijk
- 5 Gezin en maatschappij

Serie: De mens en zijn wereld

- 1 Atoom en kosmos
- 2 Existentie
- 3 Evolutie
- 4 Autonomie
- 5 Relativiteit

Serie: Aziatische godsdiensten

- 1 Islam
- 2 Confucianisme/Taoïsme
- 3 Hindoeïsme
- 4 Boeddhisme
- 5 Zen - Boeddhisme

Serie: Wereldproblemen

- 1 Het bevolkingsvraagstuk
- 2 Welvaart - armoede
- 3 Oorlog - vrede
- 4 Het rassenvraagstuk
- 5 Communisme en democratie